

สื่อสัญลักษณ์ ความเชื่ออัตลักษณ์ผ้าทอไทย-ลาว

เกษม มานะรุ่งวิทย์*

Received: 10 June 2021 / Revised: 21 June 2021 / Accepted: 29 June 2021

บทคัดย่อ

การทอผ้านับเป็นวัฒนธรรมของแม่หญิงที่จะต้องทอผืนผ้าเพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเป็นสิ่งของเครื่องใช้ตั้งแต่เกิดจนตาย แม้กระทั่งการแสดงถึงบทบาทที่ทำให้ถูกยอมรับในเรื่องของการมีครอบครัว ผืนผ้าที่แสดงฐานะทางสังคม การทอผ้าเป็นกระบวนการสร้างผ้าผืนที่มีความเหมือนกันในแถบอาเซียนแต่สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น จากการศึกษาสัญลักษณ์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ ผ้าทอไทย-ลาว พบว่า ในกระบวนการทอผ้าเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เทคนิคการหมักผ้าด้วยวัสดุจากธรรมชาติ เช่น โคลน น้ำข้าวข้าว สีย้อมเส้นใยที่ได้จากธรรมชาติทำให้ผืนผ้ามีสีที่แตกต่างกันออกไป การทอเพื่อสร้างลวดลายมักเกิดจากเรื่องเล่า ความเชื่อของแต่ละพื้นที่ บางทีสร้างลวดลายที่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนาความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สถานที่สำคัญต่าง ๆ ด้วยวิธีการจก การขีด การมัดหมี่ และเมื่อกาลเวลาที่เปลี่ยนไป สื่อสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานผ้าทอก็จะกลายเป็นคุณค่าของงานที่ถูกอนุรักษ์เพื่อสร้างคุณค่าอยู่ในผืนผ้านั้น และก็มีที่ปรากฏอยู่ในลวดลายในแบบฉบับที่มีการนำมาประยุกต์เพื่อให้เข้ากับความเป็นเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเนื่องจากความนิยมในกระแสการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะการทอผ้าจะทอตามความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก แต่ท้ายที่สุดการสวมใส่ผ้าทอก็ยังแสดงถึงวัฒนธรรมแบบผสมผสานเพื่อสื่อให้กับสังคมสามารถสัมผัสและเล่าเรื่องราวของรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมวิถีชีวิต ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของเสื้อผ้าเพื่อให้ทันกับยุคสมัยแต่กระแสดังกล่าวทอก็ยังคงอยู่ควบคู่กับวัฒนธรรมที่ถึงแม้จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลาแต่อัตลักษณ์ก็ยังคงบอกถึงความชัดเจนก็ยังคงการสื่อให้เห็นถึงตัวตนของความเป็นมาสืบต่อไป

คำสำคัญ: สื่อสัญลักษณ์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ ผ้าทอ

* อาจารย์ สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
E-mail : kasem.m@rmutp.ac.th

Symbols, beliefs, and the identity of Thai-Laos woven fabrics

*Kasem Manarungwit**

Abstract

Weaving is a culture of women who have to weave cloth to be used as a garment or as an object from birth until death, even showing the role that made it accepted in the matter of having a family a canvas showing social standing Weaving is the process of creating fabrics that are the same in ASEAN but that are unique to each locality. From education Symbols, beliefs, and the identity of Thai-Laos woven fabrics it was found that in the weaving process, starting from the cultivation of mulberry silk Techniques for fermenting fabrics with natural materials such as mud, rice water, and natural fiber dyes give the fabric different colors, weaving to create patterns is often based on stories. beliefs of each area Some made designs related to religious matters, beliefs about the serpent. Stories about culture, traditions, way of life, important places with the methods of jok, kid, and muddled, and when the time changes, the symbols that appear in the woven fabric will become the value of the work that is preserved to create value in that fabric. And it appears in a typical pattern that has been applied to change. that need to be adjusted due to the changing trend of consumption because weaving is mainly woven according to the needs of consumers. But in the end, wearing woven fabrics still represents a mixed culture so that society can feel and tell the story of the roots of culture and way of life even though the style of clothing has changed to keep up with the times. But the current of woven fabrics will still be in tandem with the culture that, even though it has changed over time, the identity still speaks to the clarity, it still needs to convey the identity of the future.

Keywords: symbols, beliefs, identity, woven fabric

* Lecturer Division of Program in Fashion and Textile Design, Faculty of Industrial Textiles and Fashion Design Rajamangala University of Technology Phra Nakhon
E-mail: kasem.m@rmutp.ac.th

บทนำ

วัฒนธรรมผ้าทอมีวิถีความสัมพันธ์กับชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์มาแต่ยุคบรรพกาล เนื่องจากผ้ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตาย เช่นผ้าที่ใช้ในการเกิด ได้แก่ ผ้าอ้อม ผ้าเจียลูก ผ้าตุ้มลูก เสื้อ หมวก เบาะ ผ้าที่ใช้ในการเจริญวัยขึ้นเป็นเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว และวัยผู้ใหญ่ เช่น ผ้าซิ่น โสร่ง ผ้าเปียว (ผ้าผูกหัว) ผ้าเปี่ยง ผ้ากั๊ว ผ้าปู ฟูก หมอน ผ้าที่ใช้ในการรักษาพยาบาล เช่น ผ้าโพกศีรษะของหมอ ผ้าปูรองของหมอ หมวก เสื้อ ยามหมอ เป็นต้น ผ้าที่ใช้ในงานศพ เช่น ผ้าปกหน้าศพ ผ้าปกโลงศพหรือผ้าเวียนศพ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, 2553) ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าประโยชน์ของผ้าต่อชีวิตมนุษย์นั้นมีหลากหลาย ในอดีตประโยชน์ของผ้าทอนั้นนอกจากจะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการทำมาหากินและเป็นเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว ผ้ายังมีบทบาทในเรื่องพิธีกรรมและพิธีทางศาสนา และยังใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นส่วยหรือใช้ในการแลกเปลี่ยนแรงงานได้อีกด้วย

นอกจากนี้วัฒนธรรมผ้ามีบทบาทในการแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ เช่น เครื่องแต่งกายของชนเผ่าเหล่านั้น คือสิ่งบ่งชี้ถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน รายละเอียดระดับประดาดลายโดยเครื่องแต่งกายของผู้หญิงมักจะมีรายละเอียดของการตกแต่งมากกว่าผู้ชาย โครงสร้าง รูปแบบของผ้ายังบ่งบอกให้ทราบถึงถิ่นที่มา วัย สถานภาพของผู้สวมใส่ เช่น ในแม่หญิงลาวบางชนเผ่าจะมีผ้าซิ่นที่บ่งบอกถึงสถานภาพ กล่าวคือผ้าซิ่นของผู้หญิงมีสามสีจะเป็นสีที่นำผ้าสามชิ้นมาต่อกัน แบ่งเป็นส่วนบน ส่วนกลาง และส่วนเชิงแต่ละส่วนจะทอเป็นลวดลายแตกต่างกันทั้ง 3 ส่วน ผ้าซิ่นของแม่หญิงลาวจะเป็นผ้าผืนเดียวกันตลอดทั้งผืน อาจใช้วิธีมัดหมี่เป็นดอกเป็นลวดลายอย่างเดียวสวยงามมาก เป็นต้น อีกทั้งในกระบวนการถักทอผ้ายังเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกด้วย เช่น ในชาวลาวบางเผ่ามีการทอผ้าที่ใช้การทอโดยใช้กี่ ที่ผูกติดกับลำตัว ซึ่งเป็นกรรมวิธีการทอผ้าที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษสามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวก ใช้การทอโดยการผูกติดกับลำตัว เป็นการทอผ้าที่คล้ายคลึงกับการทอโดยกี่ทั่วไป แต่ไม่ต้องใช้คานเหยียบหรือตีนเหยียบในระหว่างการพุ่งกระสวยด้ายพุ่งเข้าไป

ขัดด้วยยีนให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการทอผ้ามีความประสานสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2530) ที่กล่าวว่าการทอผ้ามีความประสานสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานตลอดจนถึงระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งนับเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มชนหรือแม้แต่ประเทศไทยเองการทอผ้ายังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นศิลปะที่มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ หลายแห่งยังคงลวดลาย และสัญลักษณ์ดั้งเดิมเอาไว้ โดยเฉพาะชุมชนที่มีเชื้อสายชาติพันธุ์บางกลุ่ม ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มเอาไว้จนถึงทุกวันนี้ โดยสามารถแบ่งผ้าพื้นเมืองของกลุ่มชนตามภาคต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การทอผ้าในภาคเหนือแถบล้านนาไทย (จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน) ประกอบด้วยชาวไทยวน และไทลื้อ ปัจจุบันยังรักษาวรรณกรรมในรูปแบบและลวดลายที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะการทอซิ่นตีนจก ผ้าขิด และผ้าที่ใช้เทคนิค “เกาะ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าไหมยกดอก และการทอซิ่นไหมต่อตีนจกยกด้นเงินด้นทอง รวมถึงผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัด เช่น ผ้าม่อฮ่อมที่ จ.แพร่ และผ้าลายน้ำไหล จ.น่าน (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ผ้าทอลายน้ำไหลไทลื้อ จังหวัดน่าน

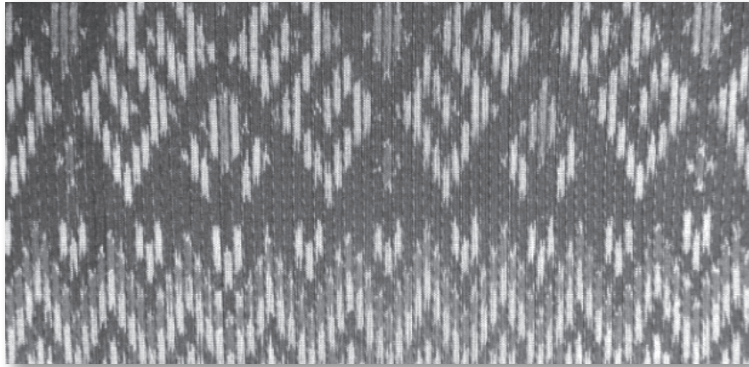
ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

2. การทอผ้าในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง (จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ สุโขทัย อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ) ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนชาวไทยวน และชาวไทยลาว เช่น พวน ไช่ง ผู้ไท ครั่ง ซึ่งอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในช่วงต่าง ๆ ของประวัติศาสตร์ไทยคนไทยเหล่านี้ ยังคงรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ได้โดยเฉพาะ วัฒนธรรมการทอผ้าของผู้หญิงที่ใช้เทคนิคการทำตีนจก และขิด เพื่อตกแต่งเป็นลวดลายบนผ้าที่ใช้ใช้ในเทศกาลต่างๆ หรือใช้ทำที่นอนหมอน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าขาวม้า ฯลฯ (ดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ผ้าทอไทยวน จังหวัดสระบุรี
ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

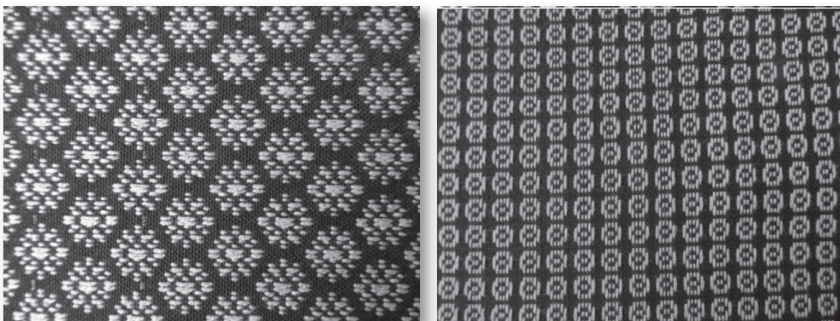
3. การทอผ้าในภาคอีสาน กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวเป็นกลุ่มชนใหญ่ของภาคอีสาน กระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ และมีวัฒนธรรมการทอผ้าอันเป็นประเพณีของผู้หญิงที่สืบทอดกันมาช้านานเกือบทุกชุมชน แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าก็จะมีลักษณะและลวดลายการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าซิ่น ผ้าขิด ผ้าปุม และผ้าไหมหางกระรอก (ดังภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ผ้าขึ้นดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

4. การทอผ้าในภาคใต้มีชื่อเสียงในเรื่องของการทอผ้ายก ทั้งยกผ้ายกไหม ยกดินเงินดินทอง สำหรับลวดลายยังคงอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมไว้ เช่น ลายราชวัตร ลายดอกพิกุล ลายลูกแก้ว ลายก้านแย่ง และลายรูปสัตว์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์สร้างสรรค์ลวดลายที่แปลกใหม่ และสวยงามขึ้น สำหรับแหล่งทอผ้ายกที่สำคัญในภาคใต้ คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และตรัง (ดังภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ผ้าทอลายดอกพิกุลเกาะยอ จังหวัดสงขลา

ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

ลวดลายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในศิลปะผ้าทอไทยนั้น เชื่อกันว่ามีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อของคนไทยที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เราอาจศึกษาเปรียบเทียบลวดลายสัญลักษณ์เหล่านี้กับสัญลักษณ์อย่างเดียวกันที่ปรากฏอยู่ในศิลปะประเภทอื่น ๆ เช่น ในจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และแม้แต่ในตำนานพื้นบ้านที่เล่าขานสืบทอดกันมาหรือในวรรณกรรมต่าง ๆ ลวดลายที่เชื่อมโยงกับความเชื่อพื้นบ้านไทยอย่างเห็นได้ชัด สัญลักษณ์งูหรือนาคมักปรากฏอยู่ในลายผ้าพื้นเมืองของคนไทยกลุ่มต่างๆ เกือบทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะในล้านนาและในอีสาน นอกจากนี้ยังพบในศิลปะของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทที่อาศัยอยู่นอกดินแดนของไทยในปัจจุบัน เช่น ในสิบสองปันนา ในลาวอีกด้วย นักวิชาการหลายคนเชื่อว่างูหรือนาคเป็นสัญลักษณ์สำคัญร่วมกันของสังคมที่มีวัฒนธรรมน้ำดั่งนั้นงูหรือนาคจึงปรากฏอยู่ในศิลปะและคติความเชื่อของหลาย ๆ ประเทศมาแต่โบราณกาล

ในศิลปะการทอผ้าของชาวไทยในล้านนาและในอีสาน แม้ในสิบสองปันนาของสาธารณรัฐประชาชนจีน ในรัฐฉานของพม่าและในลาว ก็มักจะเต็มไปด้วยสัญลักษณ์งูหรือนาค ประดับประดาในที่ต่าง ๆ เช่น ผ้าซิดของชาวไทยลื้อ ในจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงราย มักจะมีลายที่เรียกกันมากมายหลายชื่อ เช่น ลายงูลอย ลายนาคปราสาท ลายขนาค ลายนาคกระโจม ในผ้ามัดหมี่ของอีสานก็มักจะมีงูและลายนาคในชื่อต่าง ๆ กันอีก เช่น ลายนาคปึก ลายนาคเกี้ยว ลายนาคชูสน ฯลฯ ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง คนไทยและคนลาวต่างมีความเชื่อสืบทอดกันมาเรื่องพญานาคซึ่งอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลใต้แม่น้ำโขง จนกระทั่งทุกวันนี้ผู้คนในแถบนี้นักยังเชื่อว่าเวลามีงานบุญประเพณี เช่น งานไหลเรือไฟ พญานาคก็จะขึ้นมาเล่นลูกไฟด้วยดังที่มีผู้พบเห็นลูกไฟขึ้นจากลำน้ำในช่วงเทศกาลงานไหลเรือไฟเป็นประจำเกือบทุกปี

สัญลักษณ์นกกหรือหงส์เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในศิลปะผ้าทอพื้นบ้านในภาคเหนือของไทยเป็นส่วนใหญ่นอกจากนี้ก็มีปรากฏมากในผ้าทอมือของลาวสิบสองปันนา และในหมู่คนไทในเวียดนาม ถ้าในสถาปัตยกรรมล้านนาและล้านช้างจะพบนกกหรือหงส์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประดับอยู่บนหลังคาโบสถ์ คู่กับสัญลักษณ์นาค หรือบางแห่งก็มีแต่หงส์ประดับอยู่ตามจุดต่าง ๆ ในวัดในสิบสองปันนา สัญลักษณ์นกกหรือหงส์หรือนกยูง จะปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในจิตรกรรมสถาปัตยกรรมและบนผืนผ้า นกยูงเป็นสัญลักษณ์ที่รัฐบาลจีนปัจจุบัน ได้นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของ

ยูนาน และได้มีการประดิษฐ์นาฏลีลาสมัยใหม่ซึ่งใช้แสดงเป็นสัญลักษณ์ของชาวไทลื้อ ในสิบสองปันนา เรียกว่า ระบำนกยูง ในพม่าหงส์เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ พบในศาสนสถานและในโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์พม่า ในผ้าตีนจกที่ทำด้วยฝ้ายจากหาดเสี้ยว ในอำเภอศรีสขณาสัย จังหวัดสุโขทัย จากอำเภอน้ำอ่าง จังหวัดอุดรธานี จากอำเภอกู่บัว จังหวัดราชบุรี และขึ้นตีนจกทั้งไหมและฝ้ายของจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งขึ้นที่มีตีนจกดินเงินดินทองล้วนแต่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ นกคู่ หรือ หงส์คู่ กินน้ำรวมกันเป็นองค์ประกอบเล็ก ๆ ของตีนจกแทบจะทุกชิ้น นอกจากนี้ในตุ่งหรือธง ที่ชาวไทยพื้นเมืองแถบจังหวัดน่าน และเชียงราย ถวายวัดในงานบุญมักจะมีลายปราสาท ลายต้นไม้ ฯลฯ ประดับอยู่เป็นลายใหญ่ ๆ แต่ก็จะต้องมีองค์ประกอบเป็นนกหรือหงส์อยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน หงส์นี้ตามคติไทยและคติฮินดู-พุทธถือว่าเป็นสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานในศาสนา เช่น หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม เป็นต้น และในศิลปะไทยก็ถือว่าหงส์เป็นของสูง จึงได้เชิญมาเป็นสัญลักษณ์ของเรือพระราชพิธี คือ เรือสุพรรณหงส์ ซึ่งใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญทุกวันนี้

สำหรับความเชื่อของชนชาติลาว (เพื่อนบ้านของไทยแถบอีสาน) ในอดีตทั้งหลายพบว่า โดยส่วนมากแล้ว ชนชาติลาวจะนับถือผีต่าง ๆ เช่น ผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อผีแม่ ผีล้า ตามพวกจีน อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนลาวส่วนใหญ่ นับถือ ซึ่งในอดีตคนลาวได้นับถือในคราวนั้นคือพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งต่อมาอีกหลายร้อยปี เมื่อคนลาวแตกหนีมาสู่ประเทศล้านช้างการนับถือพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมได้ค่อย ๆ จางหายไป คงเหลือแต่การนับถือตามความเชื่อดั้งเดิมของพวกตนนั่นคือการนับถือผีที่เคยนับถืออยู่แต่เดิมของตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ต่อมาในครั้งพระยาฟ้าหล้าธรมหาราชฟ้ารุ่งได้พระนางแก้วแก่งยามาเป็นชายาด้วยเหตุที่พระนางเคยนับถือพระพุทธศาสนาและเคยสมทานศีลกินทานมาตั้งแต่ยังอยู่ในประเทศกัมพูชา เมื่อพระนางได้เห็นพลเมืองลาวประพฤติปฏิบัติเชื่อถือผี พระนางจึงเข้าไปเฝ้าพระสวามีเพื่อขอให้ท่านเอาพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศลาว เพื่อที่พระนางจะได้ปฏิบัติ เมื่อพระยาฟ้าหล้าธรมหาราชฟ้ารุ่งได้ทรงทราบก็ทรงโสมนัส จึงจัดแจงแต่งข้าราชการอัญเชิญพระราชสาสน์เครื่องมงคลราชบรรณาการ มีเงินสามแสน ทองสามหมื่น แก้วน้ำค้างและจอมเพชรอันมีค่า

ลงไปถวายพระเจ้านครหลวงอันเป็นพ่อตาขอเอาพระศาสนามาเผยแพร่
ในประเทศลาว พระเจ้านครหลวงได้รับพระราชสาสน์นั้นแล้ว จึงนิมนต์เอา
พระมหาปาสมันตะเถระเจ้า และพระมหาเทพลังกา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์อีก
20 รูป นักปราชญ์ผู้เรียนจบพระไตรปิฎกอีก 3 คนให้นำเอาพระศาสนาขึ้นมา
ประดิษฐานในประเทศลาว พร้อมกันนี้พระองค์ได้พระราชทานพระพุทธรูป
โลหะองค์หนึ่งนามว่าพระบางให้มาเป็นที่สักการะบูชา พร้อมทั้งพระไตรปิฎก
และหน่อต้นศรีมหาโพธิ์ นอกจากนี้ยังพระราชทานช่างสาขาต่าง ๆ ขึ้นมา
เป็นจำนวนมาก อันได้แก่ ช่างหล่อพระพุทธรูป ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างคำ ตลอดจน
เครื่องดุริยางคดนตรี เป่าพาทย์ ระนาด ฆ้องวง เครื่องเล่นทุกอย่างด้วย (มหาคำ
จำปาแก้วมณี และคณะ, 2539)

การเป็นสัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาวที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมนาค
เป็นความหมายสังคมที่น่าสนใจยิ่ง โดยความศรัทธาของวัฒนธรรมลาวที่ถูกสร้าง
บนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลป์ ความศรัทธาของสังคม และอุดมการณ์ของมนุษย์
เป็นพื้นฐานหลักของสังคม อีกทั้งบนเส้นทางอันยาวนาน การช่วงชิงศรัทธาระหว่าง
นาคและความเชื่อใหม่ทางสังคมปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน ในมิติสัญลักษณ์และ
ความหมายของนาค ทั้งรูป ภาษา ภาพ และความคิด เป็นร่องรอยกระบวนการทางความ
คิดของวัฒนธรรมลาวที่นำพาการเลื้อยสู่กระบวนการทางสังคมบนหนทางวถวน
ของความเข้าใจ ที่จะไขเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลไกทางความคิดและ
กลไกทางสังคมในอาณาจักรวัฒนธรรมนาครูปของสัญลักษณ์ “นาค” ลักษณะ
รูปแบบ (Form) สัญลักษณ์ปรากฏทั้งการเป็นรูปแบบและการไร้รูปแบบในพื้นที่ทาง
วัฒนธรรม การเป็นรูปแบบของนาค คือ การมีรูปทรง (Shape) ร่วมกันบนพื้นที่วัตถุ
ซึ่งโครงสร้างรูปแบบนี้ปรากฏในหลากหลายพื้นที่ และเวลา โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม
ประติมากรรม ลวดลายผ้า และการไร้รูปแบบคือสัญลักษณ์ทางภาษาที่รูปแบบของ
นาคมีลักษณะแตกต่างไปจากรูปแบบนาคบนพื้นที่วัตถุ การประสานรูปแบบทั้ง
สองร่วมกันทำให้เห็นความสัมพันธ์อันเด่นชัดของสัญลักษณ์นาค รูปแบบของนาค
เป็นสิ่งสำคัญ

ภาพที่ 5 ผ้าทอที่สร้างลวดลายจากการเล่าเรื่องของศาสนา

ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

สื่อสัญลักษณ์บนผ้าของลาวเวียงที่ถ่ายทอดผ่าน เส้น สี และลวดลายมีความหมายต่อการจัดระเบียบทางสังคม โครงสร้างความคิด และอุดมการณ์ของสังคม การทอผ้าเป็นสัญลักษณ์ทั้งแง่ตัวตนและสังคม การปรากฏสัญลักษณ์ของระบบความคิด ความเชื่อต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์ ศาสนา ธรรมชาติ และจักรวาล (ดังภาพที่ 5) แต่ด้วยความเป็นปรากฏการณ์สากลของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ระดับสังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมือง คือการนับถือสัตว์ การเป็นสัตว์ไม่ใช่ความด้อยต่ำกว่าการเป็นมนุษย์ เมื่อมาถึงยุคสมัยที่ความต่างศักดิ์ระหว่างมนุษย์ผู้เหนือกว่ากับสัตว์ในสังคม อย่างไรก็ตาม บางสังคมยกย่องเคารพสัตว์เป็นบรรพบุรุษเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลทั้งยังสร้างวัฒนธรรมที่ประสมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ก็มีเช่นกัน ถ้าจะกล่าวถึงนาคแล้วสัญลักษณ์นาคซึ่งแพร่หลายอยู่ในเขตวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ภายใต้อิทธิพลของ 2 อาณาจักรใหญ่คือ ล้านนาและล้านช้าง จึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษา โดยอาศัยกลุ่มสังคมอีสานลุ่มน้ำโขงเป็นตัวแทนของสังคมในเขตวัฒนธรรมดังกล่าวนาคได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปแบบทางสัญลักษณ์ หรือแม้กระทั่งลวดลายผ้าบางลายที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เป็นพิเศษ เช่น ลายงู ลายนาค ในบริบทของวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ น่าจะนับได้ว่าเป็น ลายแบบฉบับ (Archetype) ของสายวัฒนธรรมหนึ่งเลยทีเดียว

นาค สัตว์ซึ่งไม่มีตัวตนจริงอยู่ในโลกเชิงประจักษ์ภายใต้มิติการอธิบายแบบชีววิทยา หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการจินตนาการของมนุษย์ ซึ่งปรากฏให้เห็นภายในบริบทของวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น พิธีกรรม วรรณกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ นาคในจินตนาการจึงถูกสร้างสรรค์ผ่านงานศิลปกรรมให้เราได้สัมผัสรับรู้ถึงรูปลักษณ์ทางกายภาพ กระนั้นก็ตามตัวตนที่พบเห็นได้ย่อมไม่มีความหมายหากขาดจิตวิญญาณซึ่งนำไปสู่การมีชีวิตอยู่ หากเราเชื่อว่าชีวิตประกอบไปด้วยรูปร่างและจิตวิญญาณแล้วชีวิตทางวัฒนธรรมของนาคย่อมเป็นไปเช่นเดียวกัน รูปลักษณ์ของนาคที่เราพบเห็นปรากฏทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จะไม่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ท่ามกลางบริบทเหล่านั้น หากไม่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เป็นตัวกำกับและกำหนดคุณค่าของการดำรงอยู่ แม้นาคจะไม่มีชีวิตหรือตัวตนอยู่จริงก็ตาม การจัดลำดับชื่อในอนุกรมสัตววิทยา แต่นาคก็มีตัวตนจริงในจินตนาการแห่งความคิด ซึ่งถูกแสดงออกผ่านรูปแบบวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังนั้นการค้นหาคำความหมายของนาคที่ปรากฏอยู่ในมิติทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็นการแสดงถึงวิญญานการมีชีวิตทางวัฒนธรรมของนาค (ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล, 2541)

ภาพที่ 6 ครุฑและนาค
ที่มา: siamganesh.com

ภาพที่ 7 นางกินรี

ที่มา: gotoknow.org

ภาพที่ 8 คชสีห์

ที่มา: thaigoodview.com

รูปลักษณะของนาครที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ให้เป็นวัตถุทางวัฒนธรรม (Material culture) ในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมีอยู่มากมายและหลากหลาย “ส่วนมากนาครจะมีตัวยาวอย่างงู ที่ผุดแผกจากงูทั่วไปก็ตรงหงอนมีครีบติดอยู่เป็นแนวตามสันหลัง หงอนและครีบของนาครเป็นรูปลายกนกงดงามมาก” (วิชัย อภัยสุวรรณ, 2517) หากเราสังเกตจะพบว่ารูปกินรี ครุฑ คชสีห์ นรสิงห์ ฯลฯ (ดังภาพที่ 6 ถึง ภาพที่ 8)

โดยเฉพาะนาคนาในสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กระทั่งมีผู้กล่าวว่า “ในจำนวนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทั้งหลายซึ่งมีอยู่มากมายนี้ไม่มีอะไรที่จะสำคัญเท่าพญานาคเพราะไม่ว่าจะมองไปทางไหนก็จะเห็นแต่พญานาคปรากฏอยู่ทั่วไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน และในจุดต่าง ๆ ของสิ่งก่อสร้าง” (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2529) ความสง่างามของรูปลักษณ์นาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ทางศิลปะในงานสถาปัตยกรรมนั้นได้รับการพรรณนาไว้ว่า “ตัวของนาที่ต่อจากข้อฟ้าทอดระหวงลงมากระหนาบสองข้างของหน้าบัน เรียกกันว่าลายองบนลายองมีครีบเป็นจักรเรียกว่าใบระกา สุดปลายลายองแต่ละช่วงที่อยู่ต่ำลงมาเป็นหางนา แต่เรียกกันว่าหางหงส์ นอกจากนี้ส่วนที่เป็นประดุกแขนยันระหว่างชายคากับผนังหรือเสารายรอบพระอุโบสถพระวิหาร และพระที่นั่ง ซึ่งเรียกว่าทวยนั้น ก็มักจะทำเป็นรูปนาคตัวเล็กๆ โค้งระหวงสมชื่ออีกด้วย ภาพดังกล่าวนี้เป็นศิลปกรรมอันงามตระการตาที่หาได้ทั่วไปในเมืองไทย นอกจากนาที่จะเป็นส่วนประดับสำคัญของเครื่องบนแล้ว ส่วนล่างคือบันไดมักทำเป็นราวบันไดเป็นตัวนากระหนาบสองข้างแล้วชูศีรษะเหนือชั้นบันไดต่ำสุด ส่วนใหญ่มักทำเป็นนาเจ็ดเศียรแผ่พังพานรูปพัด ในทางพุทธศิลป์ก็มีพระพุทธรูปนาคปรกอันสวยงามและเคร่งขรึม สง่าผ่าเผย” (ศักดิ์ศรี แย้มนิตดา, 2522) หรือแม้กระทั่งหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของไทยที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับนาค น่าจะเป็นหลักฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งพบภาชนะดินเผาลายขีดขูด และลายเขียนรูปสัตว์เลื้อยคลาน เช่น งู อยู่มากมาย ทั้งที่ขุดได้จากบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี บ้านโนนต่ำ จังหวัดขอนแก่น และบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี (ชิน อยู่ดี, 2516) “รูปสัตว์เลื้อยคลานเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กับน้ำอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับงู และมังกร แต่บางทีเกี่ยวกับไฟ และบางทีก็แทนรูปอวัยวะสืบพันธุ์ของผู้ชาย ซึ่งคงมีความหมายนอกเหนือจากนี้อีก ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียรกล่าวว่า งูเป็นสัญลักษณ์ในนิยายเกี่ยวกับกำเนิดของหมู่ชนหลายชาติ และเป็นเครื่องหมายของอาชีพบางอาชีพ เช่น แพทย์แผนปัจจุบัน” (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2516) และ “การพบลวดลายงูบนภาชนะที่ใช้เช่นศพ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่ามีคติการบูชางูอยู่ในบรรดามนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง การบูชางูอาจจะเกี่ยวเนื่องในพิธีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ โดยเหตุที่งูอาจเป็นเทพเจ้าแห่งน้ำก็ได้ แต่ในที่นี้ขอให้เกิดไปถึงลัทธิการบูชานาคนาของประชาชนที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำโขงดังมีคำกล่าวในตำนาน” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533)

แนวคิดทฤษฎี

นักทฤษฎีด้านสัญลักษณ์ เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) เขาสนใจสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มปัจเจกบุคคลผูกพันต่อสังคม โดยมองว่าสัญลักษณ์คือวิธีการแสดงออกวิธีหนึ่งซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกของสังคม ทั้งนี้พื้นฐานความคิดทฤษฎีของเดอร์ไคม์สนใจอยู่ใน 2 ระดับคือ 1) ระดับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม และ 2) ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มสังคม จากผลงานชิ้นสำคัญชื่อ *The Elementary Form of Religious Life* (1912) เดอร์ไคม์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ทางสังคมและศาสนา โดยกล่าวว่าสังคมคือระบบของการกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันของกระบวนการทางสัญลักษณ์ จากการวิเคราะห์พิธีกรรมของเขาสรุปได้ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดจากความสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์เช่นกัน ตัวอย่างที่น่าสนใจคือ การศึกษาโทเทม (Totem) ของชาวอะบอริจิน ออสเตรเลีย ในฐานะที่เป็นรูปแบบของการก่อระบบความคิดทางนามธรรมที่แสดงออกในรูปพืชและสัตว์ ที่ถือเป็นสัญลักษณ์อันเป็นที่มาของความเป็นศาสนาและสังคม แรดคลิฟ - บราวน์ (A.R. Radcliff - Brown) แม้จะอธิบายสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบโดยตรง แต่ก็อาศัยพื้นฐานความคิดของเดอร์ไคม์ที่ว่าแสดงออกของกลุ่มทำให้เกิดสัญลักษณ์ขึ้น งานของบราวน์มีความสำคัญต่อการศึกษาพฤติกรรมสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการเริ่มนำเอาความคิดกระบวนการทางสัญลักษณ์มาใช้ในการสังเกตการณ์ภาคสนาม มีการอธิบายสัญลักษณ์ในนิทานปรัมปราอย่างสัมพันธ์กับสังคม หรือสังเกตจากพฤติกรรมในงานเฉลิมฉลองของชาวอันดามัน ซึ่งเป็นการอธิบายการแสดงออกทางสัญลักษณ์จากความรู้สึกร่วมกันทางสังคม และทำให้ผู้คนเริ่มหันมาให้ความสำคัญต่อระดับของเหตุการณ์ทางสังคมที่สัญลักษณ์นั้นปรากฏให้เห็น อย่างกว้างขวางมากขึ้น การศึกษาสัญลักษณ์ในแบบของ มาลินอฟสกี (B. Malinowski) แม้จะใช้พื้นฐานความคิดบางอย่างร่วมกับแรดคลิฟ-บราวน์ ในประเด็นของหน้าที่ทางสถาบันสังคม แต่ประเด็นสัญลักษณ์ของเขาได้พยายามศึกษาลึกลงไปถึงรากภาษา และพัฒนาแนวคิดทางสัญลักษณ์ได้มากกว่า บราวน์ ที่ทำไว้ งานของมาลินอฟ เป็นการตีความสัญลักษณ์จากประสบการณ์ภาคสนามที่เขาประจักษ์ด้วยสายตาของเขาเอง ดังเช่นงานชื่อ *"Myth in Primitive Psychology"* ได้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของพฤติกรรมสัญลักษณ์และภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์

ฉะนั้นลวดลายผ้าบางลายที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น ลายงู ลายนาค ในบริบทของวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์น่าจะถือได้ว่า “ลายแบบฉบับ” (Archetype) ของสายวัฒนธรรมหนึ่งเลยทีเดียว (ชลธิรา สัตยวัฒนา, 2537) ในบริบทของผ้าทอมืออันเป็นการสะท้อนออกของศิลปกรรม ลายแบบฉบับ เช่น นก นาค และกบ ยังคงแสดงตัวอย่างเด่นชัด เป็นจิตใต้สำนึกร่วมของผู้คนในอุ่ออารยธรรมเอเชียอาคเนย์ที่แสดงออกมาเป็นลวดลายบนผืนผ้าแต่ลวดลายงูที่ปรากฏบนผืนผ้า คุณจะมี ความหมายพิเศษเฉพาะบางท่านที่เชี่ยวชาญเรื่องลายผ้า ลายดังกล่าวมักปรากฏ อยู่ตามเชิงผ้าซิด ผ่าตีนจกตุง ตลอดจนเป็นลายเชิงของชิ้นมัดหมี่ทอในประเทศไทย สำหรับลายงูลอยนี้อาจจะปรากฏเป็นทางขวางหรือทางยาวแบบตั้งขึ้นก็ได้ นักมานุษยวิทยาถือว่าลายนี้เป็นลายต้นแบบของผ้าทอมือ ซึ่งได้พัฒนาแตกลาย ออกไปมากมาย จนได้กลายเป็นลวดลายที่พัฒนามาจากต้นแบบจนกระทั่งสื่อ ความหมายได้ ลายนาคที่พบในงานค้นคว้าเรื่องผ้า (Patricia Cheesman Naenna, 1990) โดยอาศัยผ้าลายนาคที่ได้จากเมืองซำเหนือและแขวงเชียงขวาง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาว มาเป็นตัวอย่างประกอบคำอธิบาย งานชิ้น ดังกล่าวเสนอไว้ว่า ลายนาคถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่ปรากฏในลายผ้าของ ชาวไท นาคได้ปรากฏในลายผ้าในรูปของตัว “W” และ “S” โดยแปลความหมาย ว่า ความคิดเรื่องนาคมีมาก่อนที่นาคแบบอินเดียจะแพร่ผ่านเข้ามาสู่ท้องถิ่น นาค ในความหมายเก่าของท้องถิ่นเป็นสัญลักษณ์แห่งอวัยวะเพศชาย เป็นผู้บันดาลสาย ฝน และคุ้มครองแม่น้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ เมื่อท้องถิ่นรับพุทธศาสนา เข้ามา นาคได้หมายถึงสายรุ้งผู้เชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับเขาพระสุเมรุอันเป็นที่ สถิตของพระเจ้า

ลายผ้าของชาวลาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ เข้ามาอยู่ในบริเวณภาคกลาง ของประเทศไทยในเขตจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งยังคงสืบทอดคติการนับถือมาอยู่ โดย ได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจว่า หากวิเคราะห์ลวดลายผ้าที่สำคัญ เช่น ลวดลายผ้า หน้ามุ้ง ผ้าซิ่น ผ้าห่ม ผ้ามน ซึ่งประกอบด้วยลายดอกเจียง ลายบัวเคียว ลายนาค ลายสัตว์ ด้วยการสมมติการตีความหมายที่น่าจะมีความสำคัญในรูปความคิดที่ ผูกพันกันมาแต่อดีตคำว่าเจียงนั้นมีความสัมพันธ์กับพื้นดินดังปรากฏในตำนาน ล้านช้างโบราณที่จะชะล้างพื้นดินในเดือนเจียงบัวเคียวน่าจะมีความสัมพันธ์กับบัวที่มี ความหมายถึงปลัดขิกที่ใช้คู่กับพระแม่ธรณี ลายเอี้ยและบัวเคียวเป็นลายที่นิยมใช้แทน

กันได้นั้นเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ ดอกเจียงและดอกบัวเคี้ยวหรือเอี้ยจะอยู่ชนาบข้างลายสัตว์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งมีชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ ลายเหล่านี้เป็นลายประกอบของนาควัชนาคคือการรวมลายเอี้ย ลายกาบ ลายขอ และอื่น ๆ มาเป็นตัวนาควัชนาค (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์: เอื้อยเวียงคำ นันทะวงดวงสี, หัตถกรรมแพงไหม, นครหลวงเวียงจันทน์, 5 เมษายน 2556) (ดังภาพที่ 9)

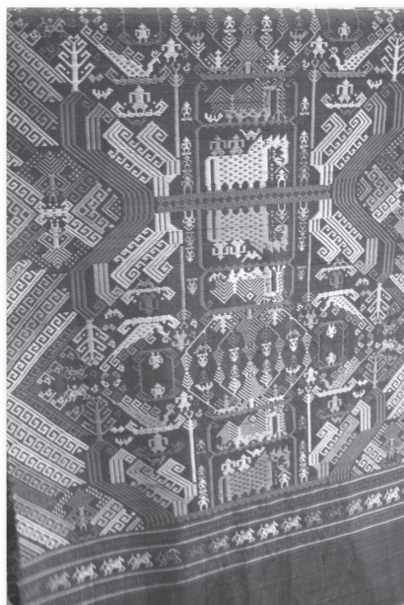
ภาพที่ 9 การสัมภาษณ์ผู้รู้เรื่องผ้าทอลาว ณ นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

บทสรุป

จากความหมายของสังคมและสิ่งแวดล้อมตัวมนุษย์ในเรื่องของลวดลายบนผืนผ้าคติความเชื่อทำให้ปรากฏร่องรอยการทอผ้ารวมไปถึงลวดลายที่ปรากฏซึ่งสามารถจำแนกได้บนหลักการ 2 ประการคือ ระเบียบโครงสร้างลวดลายที่ประกอบขึ้นจากลวดลายที่มีรูปแบบ สี และชื่อที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป ทำให้ผืนผ้าไม่มีผ้าแฝดแบบเหมือนจริง ในลวดลายเราจึงพบเสรีภาพของจินตนาการและระเบียบแบบแผนของความคิดที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของผ้าและการจัดโครงสร้างลวดลายมีการตอบโต้กัน โครงสร้างแต่ละโครงสร้างประกอบกับลวดลายหนึ่งบนผืนผ้า โดยโครงสร้างแรกประกอบด้วยลาย 3 ลายที่พบมากเป็นลายเอี้ย ลายบัวเคี้ยว ลายนกยูง ลายดอกแก้ว ลายดอกเจียง โดยมี

ลักษณะเดียวกันนี้ขนาบลายหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลายนาค เมื่อรวมทั้งหมดก็จะ เป็นโครงสร้างลวดลายใหญ่ ลายนาคเป็นลายหลักที่สำคัญและโดดเด่นซึ่งจัดวาง อยู่ระหว่างโครงสร้างเล็กทั้งบนและล่าง เพราะความซับซ้อนของการใช้สีและลาย ประกอบหลากหลายกว่าโครงสร้างเล็ก ไม่ว่าจะมียุลักษณะอย่างไร นาคต้องตั้งอยู่ บนเส้นเอี้ยของลายผ้า และความหมายของสัญลักษณ์ในลวดลายผ้าที่สามารถจัด แบ่งออกเป็นความหมายในเชิงปัจเจกและความหมายกลุ่มในความหมายปัจเจกนั้น ระบบระเบียบของลวดลายบนผืนผ้าและระบบระเบียบของกฎเกณฑ์ในสังคมไปใน เวลาเดียวกัน ความหมายของการรับรู้นี้เป็นการเตรียมความพร้อมของผู้หญิงเพื่อเข้า สู่การเป็นหญิงในอุดมคติและการเป็นมนุษย์ในอุดมคติของสังคม เนื่องจากลวดลาย ผ้าเป็นผลรวมของผลิตผลทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับโลกนามธรรมและโลก รูปธรรมที่ผ่านการกระทำที่ตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าของสังคม ลวดลายผ้าเป็นส่วนหนึ่ง ที่สำคัญในการทอผ้าที่ถือเป็นค่านิยมของสังคม (ดังภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าในเวียงจันทน์ สปป.ลาว

ผู้บันทึกภาพ: เกษม มานะรุ่งวิทย์

จะเห็นได้ว่าในบริบทของลวดลายบนผืนผ้าร้องรอยที่ผ่านสื่อสัญลักษณ์และความเชื่อที่สะท้อนงานทางด้านศิลปกรรม ลายดังกล่าวมักปรากฏอยู่ตามเชิงผ้าซิด ผ้าตีนจก ตุง ตลอดจนเป็นลายเชิงของชิ้นมัดหมี่ทอหรืออื่น ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ทางสังคมและศาสนารวมไปถึงความเชื่อ โดยมีนาคเป็นความหมายสังคมที่น่าสนใจยิ่ง โดยความศรัทธาของวัฒนธรรมลาวหรือวัฒนธรรมอีสานที่ถูกสร้างบนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลป์ ความศรัทธาของสังคม และอุดมการณ์ของมนุษย์ เป็นพื้นฐานหลักของสังคม อีกทั้งบนเส้นทางอันยาวนาน การช่วงชิงแรงศรัทธาระหว่างนาคและความเชื่อใหม่ทางสังคมปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน ในมิติสัญลักษณ์และความหมายของนาค ทั้งรูป ภาษา ภาพ และความคิด เป็นร่องรอยกระบวนการทางความคิดของวัฒนธรรมที่นำพาสู่กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการนำวัฒนธรรมทางด้านความคิดไม่ว่าจะเป็นวิถีความเป็นอยู่ หรือประสบการณ์ในการพบเห็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว อย่างเช่น ธรรมชาติ ผู้คน หรือแม้กระทั่งคติความเชื่อเรื่องการนับถือผี การนับถือสัตว์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดหรือสร้างให้ปรากฏบนศาสนสถานก็ดี หรือแม้กระทั่งบนเครื่องนุ่งห่มอันเป็นการสื่อให้เห็นถึงศรัทธาที่ส่งผลต่อการช่วยทำให้สภาพของจิตใจเข้มแข็งพร้อมที่จะดำรงอยู่คู่ไปกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าและปรากฏอยู่รอบตัวของมนุษย์คงอยู่คู่กับชีวิตความเป็นอยู่กับวัฒนธรรมอันดงามต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. (2541). *สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทร์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2537). *บทความ: สายใยความสัมพันธ์ไทลาวบนผืนผ้า. ใน มรดกและแหล่งท่องเที่ยวลาว. องค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สป. ลาวร่วมกับสำนักพิมพ์เพื่อนชีวิตจัดพิมพ์ เป็นภาษาไทย-ลาว.*
- ชิน อยู่ดี. (2516). *วัฒนธรรมบ้านเชียงในสมัยก่อนประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ดอกไม้ ปานพาน. (2555). *มโนราห์กินรี* [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2564, จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/233832>.

พิสิฐ เจริญวงศ์. (2516). *บ้านเชียง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.

มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. 2539. *ประวัติศาสตร์ลาว*. สุวิทย์ ธีรศาสตร์ แปล.

ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิชัย อภัยสุวรรณ. (2517). บทความ: สัตว์ในจินตนาการของมนุษย์. *วารสารชาวกรุง*, ปีที่ 23 เล่ม 8.

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2530). *ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม*. กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.

ศักดิ์ศรี แยมันดดา. (2522). บทความ: นาค. *วารสารความรู้คือประทีป* ฉบับที่ 4.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2533). *แอ่งอารยธรรมอีสาน*. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สยามคณศ. (2564). “*พญาครุฑ*” เทพพาหนะแห่งพระวิษณุ [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2564, จาก: <http://www.siamganesh.com/garuda.html>

สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ. (2553). *เกิด แก่ เจ็บ ตาย: วิถีไทในผืนผ้า*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). *น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

Patricia Cheesman Naenna. (1990). *Costume and Culture*, Vanishing Textiles of Some of the Tai Groups in Laos P.D.R.

Thaigoodview. (2009). *เรือขลุ่ย* [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2564, จาก: <http://www.thaigoodview.com/node/37932>